

U CRVENOM OGNJU

(Odlomak iz 'romana)

Šalom sabi pregršt snijega u oveću grudu i, postavivši je ispred sebe na panj, uze da po njoj nešto dubi i oblikuje prstima. Slušajući njegovo raspoloženo ćaskanje, David je nesabrano pratio i tu igru ruku i snijega. U podsvijesti je osjećao nekakav nesklad između bezbrižna izraza na Šalomovu licu i onog o čemu je počeo da govori.

— Koliko ih je već fijuknulo pored uha! — osmjehnuo se i trgnuo u stranu svoje pjegavo lice, kao da je upravo izbjegao te fijuke metaka... — I ništa. Malo podiđu trnci... u najgorem slučaju nosom poljubiš zemlju... Najzad, zrno koje čvrkne, ne možeš ni čuti. Zar ne? Ako dobro pogodi, u trenu otegneš... Maločas si postojao i već te nema. Ozbiljno! Ostane ti samo ljuska. Pokopaju li je ili ne — svejedno!... Ali, ono je zaista gadno. Čepe pred zidom, čame... svaki minut — gladna godina. Još neko i govor drži na račun njihove kože. Takoreći, oni su već mrtvaci, a ipak živi, slušaju...

David je trljao i razmazivao komadić prljava loja po sarama svojih čizama. Hladnoća je priječila da masnoća prodre u grubu, okrutjelu kožu. „Da ima vatre...” pomisli, pritiskajući tvrd pre-gib na gležnjevima.

Šalom je noktom kopkao po sniježnoj kugli.

— Ja ne bih pokorno čekao. Zašto? Noge nisu vezane... Jurnuo bih, pa — uvraga! Sve prekратиš. Već kad mora tako biti, neka me dotuku čim prije.

— Tko zna? — uzvрати David. — Ovako, sa strane, ne možeš se uživjeti u taj položaj... Možda su se do zadnjeg trena ipak nečem nadali... Tko zna?!

— Čemu? — podsmješljivo pogleda Šalom. — Pomilovanju? Vraga! Ili... možda kakav nagon vuče čovjeka da produži svoje zadnje trenutke, makar i tako?... Ali, ja ne bih čekao. Najbližeg bih lupio nogom u trbuh, pa neka dotuku!

David je pronicljivo piljio u njegovo lice. Dvoumio je, bi li ga upitao. Ipak izreče:

— Ti si se dobrovoljno javio... Zašto?

— Zašto?! — bez izraza ponovi Šalom. — Neko mora povući kokot. Najzad, oni gadovi su to zaslužili.

— Teško je to reći, — zamišljeno primijeti David. — Ako ih sudimo skupno, ti bi bio u pravu... Ali, svako od njih bio je biće za sebe... Koliko se i mi razlikujemo jedan od drugoga... Uzmi kao primjer sebe i svog rođenog oca... Kad bi tvoj stari njima sudio, u najgorem bi slučaju dobili prutom po guzici. U najgorem kažem...

— Stvarno! — nasmija se Šalom. Čas zatim lice mu se ukruti u ozbiljan izraz. — A da im padne u šake? Valjda bi mu njegovo meko srce što vrijedilo?!

— Znam, ne bi.

— Ni ovoliko! — noktom pucnu o nokat. — Gle, — dodade živo. — Zar te ovo ne podsijeća na nečiju glavu?

— Kakvog degenerika... — ocijeni David, zagledavši se u nevješto oblikovanu, nezgrapnu glavurdu od snijega. — I to iz kamenog doba!

Šalomovo lice zadobi miran, zamišljen izraz:

— Lijepo je biti kipar... Ponekad zamišljam... Gledaj, na primjer, onaj kamen od praga. I u njemu su skriveni svi oblici tog svijeta. Treba samo kuckati čekićem po dlijetu...

— Da, kuckati! — osmjehnu se David.

— Stvarno! Ako umiješ odstraniti suvišno, ostaće ti oblik koji želiš. Recimo, skineš ono okolo, a ostaviš Dračinu glavu. I izraz lica kakav hoćeš. Na primjer, kad se ljuti na Kovača... I nakon hiljadu godina ljudi bi ga mogli imati pred očima...

— Cemu to? Za ljude koji nisu poznavali Draču i njegovu dušu, to bi bila obična kamena glava. Vješto isklesana prije toliko vjekova — u tome bi joj bila vrijednost.

Razmišljajući o nečem, Šalom je njihao glavom:

— Ginemo... i ni traga neće ostati od nas...

— Kad otegnemo, bit će nam svejedno. Sam si rekao, da ostane samo ljuska. A i ona ubrzo satrone.

— Satrone! Kad nas jednom čvrkne, hranit ćemo travu... A šta smo živjeli? Rukavi nam okraćali, znači, još rastemo... Kako umire čovjek, o tome mnogo znamo... A, na primjer, o djevojkama, o ljubavi? Baš ništa. Osim što smo ranije nešto čitali...

— Nisam samo čitao... — progundā David.

— Ah, šta? Sve to spada u djetinjstvo... Znam, volio si Rut, viđao sam te s njom. I ja sam bio zatreskan u Šariku — znaš je iz Hašomera*... Čak smo se i ljubakali. Glupost!

Zamišljeno je piljio u plitku vrtaču, ogaravljenu dimom i grudvama zemlje:

* Levičarska organizacija jevrejske omladine.

— Jadna Rut! Bila mi je drag prijatelj... Tko zna kako bi dalje to teklo da nam nisu rasturili onaj raniji život?! Ali, tada smo bili djeca... Ne znam kako da to nazovem? Volio sam njenu blizinu, njen pogled, dodir... mislili smo da je ljubav, to je bila nekakva dragost...

— I na tome je ostalo! — bolećivo se podsmijehnu Šalom.
— Kao kod mene.

— Da... — uzvratu David nakon oklijevanja. Osjeti da mu je lice nehotice poprimilo izraz nekakve tašte povrijeđenosti, pa se usiljeno nasmiješi:

— Ili si imao na što drugo da misliš? — reče Šalom u nedoumici.

— Kao i ti! — odvrati David mirno, bezizražajno, i skrenu razgovor. — Da mi je negde ogrijati čizme, vidiš, raspucavaju se!

— Dobro trljaj dlanom, — posavjetova ga Šalom. Kao da ga to i samoga podsjeti na studen, on počne hukati u šake i trljati ih jednu o drugu. Laktom odgurnu snježnu kuglu. — Nema ništa od takvog kiparstva, — reče neveselo i pljucnu u hrpicu snijega.

Šutke su se gledali.

— Da se vratimo?! — predloži Šalomu.

Rovovi su ležali jedva pedesetinu koraka ispred napuštene kolibe koja im je svojim polurazvaljenim pročeljem stvarala zaklon. Niska kamena međa presijecala je bijeli proplanak. David pretrča pognut, pa na laktovima i koljenima nastavi da puže. Zaustavi se na domaku svoje rupčage. Oči mu polako prokrstariše predjelom.

Valovito tlo — kao golemi oceanski talasi što kakvim drevnim čudom ostaše u trenu gibanja skrućeni i sleđeni — prostiralo se sve do susjednog brdskog vijenca. Negdje po njima skrivali su se neprijateljski položaji. Duboka tišina ležala je nad prostranstvom. Iz čista i svježja neba, neišarana oblacima i ptičjim krilima, padale su koso nejake sunčane zrake. Snijeg se ljeskao kao riblja krljušt. Usamljen granat hrast, zasječen projektilom pred snježne padavine, strčao je na goljoj ledini zasut bjelinom i krošnjom priklo-njen tlu.

Dan zatišja i zimskog sunca napajao mu je mozak vedrinom. Preko kamenja promoli glavu i zagleda se prema Šalomovom rovu. Ovaj je već sjedio u svojoj rupčagi, oslonjen leđima o snježni grudobran. Lice je upirao u nebo.

Koliko smo se izmijenili, pomisli. Zar je to onaj isti Šalom?! Još prije nekoliko godina bio je nestašni i prgavi mangup, vječito zavađen s vršnjacima iz susjedstva. Sada se prisjeća: najednom, takoreći prekonoc, premetnuo se u tiha dječaka, sasvim uvučena u sebe, do ušiju zaljubljena u crvenokosu Šariku. Koliko puta ga je zatekao osamljena, u dnu bašte, utonulog u redove nekakvih pisama. Nikad se nije htio povjeriti Davidu. Hartiju bi pomno presavio i skrio u džep.

Zatim mu se opet vratila prijašnja ćud. Vjerovatno onog avgustovskog dana...

Sjećanja prostrujaše kroz svijest...

... Limar Avram upirao je pobožan pogled u plavetnilo neba, dok mu je pesnica lako udarala o grudi. — Gospode, kazni zločince! — šaputao je jedva razumljivo.

Stari tiju-Davo njihao se svojom voštano žutom glavom zabrinuto piljeći u sina i unuka.

Jablanova izdužena sjena padala je na travnato tlo bašte, uspinjala se pored njih uz drvenu ogradu i vrhom doticala balkon susjedne kuće na kojem je, zbog nečeg, visila zastava s kukastim križem.

David i Šalom zamišljeno su zurili preda se. U Davidovim očima preplitala se tiju-Davina brada, svjetlucava pod zracima sunca kao da je srebrnim prahom posuta.

— Tako će nas sve... — uzdahnuo je Avram. — Svud oko nas — kurjaci!

Pretprošle noći bila su odvedena prva deseterica; među njima i dva bliska lica: susjed Levenštajn i školski vjeroučitelj. Za mraka istjerani iz postelja — tad nesvjesni da odlaze u nepovrat — umirali su već u prvim jutarnjim zracima. Deset hitaca pod padinama Trebevića najavili su plemenu bespravnih i gonjenih da je već privedeno i kandžama zatora. Umirenje su nalazili samo neizlječivo naivni...

— Možda za koji dan dođu i po nas.. — izrekao je Avram, tužno gledajući u sina.

Brada Šalomovog djeda klimala se u sporom taktu. Oronuo, starački ishlapio, nije shvatao o čemu je riječ.

Na pjegavom licu njegovog unuka sjevnule su gnjevno oči. Procijedio je promuklo, kao da ga guši u grlu:

— Ubit ću prvog koji dođe!

Avram se prestrašeno trgnuo i prijekorno zagledao u sina.

— Ne govori gluposti!... Mogu doći bilo zbog čega... — dodao je blago, kao da sebe ispravlja i opravdava. — Napokon, šta im mi možemo, sine? Uzdamo se, bog će nam pomoći!

— Taj tvoj bog! — s uzdržanim prezirom izrekao je Šalom.

— Još si dijete! — uzdahnuo mu je otac.

Šalom se polako digao i uputio kraju bašte, drvarnici.

Avram i David pratili su ga pogledom. Dohvatio je tešku sjekiru, a podebeo oblutak položio na panj. Slijedećeg časa zrakom je bljesnulo sječivo. Pod dobro odmjerenim udarcem drvo se raskolilo i razletjelo. Tada su im se susreli pogledi. U Šalomovim očima gorjela je buntovna gorčina i bezglasan izazov nečem.

— Zašto cijepa? — upitao je djed. — Rahela je ugasila vatru...

Slike prošlosti zgasnuše mu u svijesti. Pogledom potraži Avramov rov. Ležao je predaleko da bi David razaznao što drugo do njegove tamne skutrene prilike.

Zaustavi nadošlu misao: kako je neslutive izmjene donijelo to vrijeme! I pobožni limar premetnuo se u ratnika. Istina, ćud mu je ostala mekana. Ipak, već bez ustezanja nišani u žive ljudske mete i prst mu bez drhtaja povlači obaraču. Podsmjehnu se: žljebastu bombu, koju su mu okačili o opasač, Avram je učvrstio dvostrukim kaišem: posebno ručicu za kuglu, a zatim sve skupa o kaiš. Zacijelo, teško će se odvažiti da je upotrijebi. Na njegovom dlanu ta željezna kugla kao da postaje otrovan škorpion, ili bar jež...

„Idem u rupu”, reče sam sebi. Polako otpuza dalje i ukotrlja se u rov.

— Delegatu! — dozva ga piskav glas. — Ima li što od ručka?

— Još ništa!

Pletikosa nezadovoljno otpljunu preko grudobrana i ljutito dodade: — Govnjari komoraški! Sebe su sigurno podmirili...

„Opet počinješ!” izreče David u sebi ali šutke slegne ramenima. „Onom novom intendantu nikad se ne žuri”, pomisli i sam s ljuvenom. „Valjda mu smrde rovovi, pa čeka sumrak...”

Od povratka u četu Pletikosa se ipak znatno primirio. Terenci su ga brzo izvukli iz trapa i dopratili nazad u jedinicu. Zasigurno je streljanje utisnulo dubok pečat u njegovu prgavu ćud. Ipak, ponekad iz njega izbije ona ista priroda nezadovoljnika i sumnjala. Kao prekjuče, kad je čitan izvještaj s frontova i sve ljudstvo klicalo prodoru Crvene armije preko granica Poljske. — I mi smo već dvaput zauzimali Majur, — podsmiješljivo je iskrivio usta.

Pozvao ga je u stranu i upozorio: — Slušaj, Pletikoso, ako nećeš da veruješ, drži to za sebe!

— U šali... — pravdao se ovaj, ne htijući razumjeti dobronamjernost. — Meni svaku riječ vješate o kantar.

David zaklopi oči i rastjera zlovoljne misli. U tihoj samoći najradije sanjari o Slavici. Tad preživa trenutke prošlosti i jarkim bojama mašte slaže mozaike novih susreta i doživljaja s njom. To opojno bunilo, što ga odnosi daleko od životne stvarnosti, skoro je jedino što ne dijeli ni s kim, što je duboko i sebično njegovo.

Poče prebirati po uspomenu. Nesređeno su mu salijetale mozak, dok se najzad jedna ne odazva u punoj svjetlosti. Cijelim bićem utonu u nju...

... Lađica lagano klizi po mirnim modrinama mora. Bućkaju vesla. U uhu mu titra Slavičin pijev: „... tvoje oko, k'o more duboko...”

„Takve su tvoje oči!” govori joj u mislima, jer ne želi da ona prekine pjesmu. Sve je u njemu razdragano. Bića im kipte jedrom mladošću. Njihovi užareni pogledi sastali su se i stopili...

Pramac dotiče hrid otočića. To je njihovo carstvo, njihov mali i od svega izdvojeni sunčani svijet...

Mirišu juka i kadulja, more što nevidom isparava, planktoni iz izronulih, zgrijanih škrapica... I povjetarac borovinom s obale.

Sva njihova odjeća naslagana je pod grm.

— Kao dvije zvjerčice! — veselo zvonu Slavičin glas. — Čudno, kraj tebe ne poznajem stid...

U zanosu joj govori:

— Čega bi se stidjela? Sve je takvo u prirodi: evo, goli račići trčkaraju plićakom, gola riba iskače iz vode... onaj žutokrili leptir što leprša nad grmom — i on je gô!... Ni taj divlji olean-der ne poznaje stid. Gle, kako je rastvorio latice cvjetova i razotkrio tučkove i prašnike. Zar je zato bestidnik?

— Sve oko nas je golo! — ponavlja ona i prstom upire u nebo, u strmoglav lijet dvaju golubova. — Gle, i oni su! Samo se ljudi odijevaju... Glupo, zar ne? — A onda prasne u smijeh: — Zamisli da svi tako hodamo!

S vremena na vrijeme uspnu se do „izvidnice”, da bace pogled ka obali. Nitko ne može prići otočiću, a da ga na vrijeme ne primijete.

A onda opet slijedi gnjuranje, prskanje vodom, neobuzdana igra do malaksalosti. Slavica je jedra i gipka, njene čvrste napupale grudi on samim dlanovima obavije... Pod užarenim zrakama sunca mokrim tijelima gniječe i utiru travu. Njih dvoje su sastavni dio te obasjane prirode. Usna ispija usnu, sve je vrelo u njima i oko njih.

Zatim zamoreni leže na hridu i zamišljeno zure prema plaži. Načas ovlada tjeskoba: do sumraka se moraju vratiti. Čini im se: otok je lice svijeta, a obala crno naličje.

Pod beskrajnim nebom leži široko more i kopno u nedogled... Pod suncem toliko mjesta za sreću a ljudi je ljudima uskraćuju.

— Ne smijemo se rastati! — šapne mu kraj uha, pa se još tješnje priprije uz njega. — Opustio bi svijet...

Pa opet zaleprša smijeh: — Ne drijemaj, lijenštino... Lovi me!

Pred njegovim sklopljenim očima uzraste njen lik. Red bijelih zubi cakli se na suncu, oči se presijavaju...

Najednom, sve se u magli rasplinu...

„Svud oko nas kurjaci!” uplete se sjena Avramova glasa. „Kurjaci!”

Nad licem mu se ukaza zimsko nebo, mrzlina snijega hladila mu je potiliak.

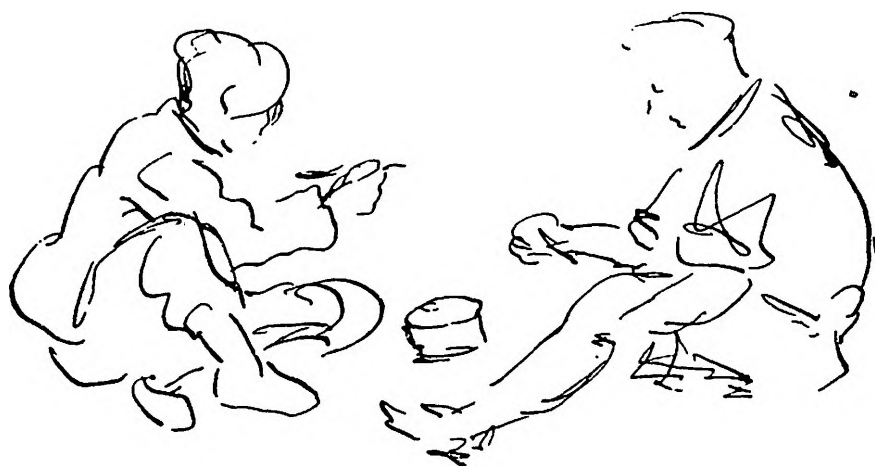
Po nutrini grudi razli mu se gorkasta bol. Uvijek zavlada isto osjećanje kad mu se uspomene osvieste u stvarnosti. Pod sjekutićima sadašnjice slatkoća sjećanja ostavlja ukus pelina.

Poželi da ne prekine snove, da svoju svijest opiia bar var-kama mašte.

Hoće li je još kada sresti i kako bi izgledao taj sastanak? Saniari li ona o njemu, koliko on o nioi? Možda je sasvim blizu?! Negdje je u sanitetu a bolnice se kriju po Petrovoj gori i Samarici. Preživi li, naći će je bilo gdje...

Spuštenih kapaka ponovo je prizivao njen lik pred oči...

Na suprotnom brdu prasnu usamljen hitac, pa opet zavlada muk zatišja ..

**Daniel Ozmo: Dva crteža s logorovanja jevrejske omladine
u Gozd Martuljku 1932. god.**